

AINEKAVA

KULTUURILUGU

1. Laps ja folkloor

- Kultuuri tuumpunktis on on kollektiivne mittepärilik mälu, mis talletab ja säilitab põlvkondade elukogemuse.
- Kultuur on kollektiivne sotsiaalse, ajaloolise ja rahvusliku mõtte ilming.
- Kultuuri lõpp eesmärk on vaimne ja kõlbline täiustumine.

Kultuur on enesetunnetuse vahend nii indiviidi kui rahvuse tasandil. Kultuur on traditsiooni ja innovatsiooni dialektiline ühtsus.

Rahvuskultuuri seisukohalt on olulised mõlemad. Esimene tagab püsivuse ja järjepidevuse; teine kohanemise uute oludega ja arenguga.

Lapse kujunemisel on perekonna kõrval väga oluline roll koolil, mis toimib nii õppekava kui ka koolis ja klassis kujunenud psühholoogilise mikrokliima kaudu. Kooli eesmärgiks on anda uusi teadmisi ning luua eeldusi inimese arenguks. Muusikadidaktikast on tuntud ka tees, et muusikaõpetust oleks nii lasteaias kui algkoolis soovitav alustada rahvamuusikast, nn emakeelsest muusikast. Inimese vajadus igapäevaelus muusika järele on objektiivne fakt. Seda kinnitab nii inimkonna ajalugu kui tänapäev. Oluline on silmas pidada, et rahvamuusika puhul on meil tegemist peale tema puhtmuusikalise külje, mis väljendub antud rahvale iseloomulikes intonatsioonides, kommunikatiivse käitumisega ning märgisüsteemiga, mis just teatud olukordades võib midagi sümboliseerida.

Kui tahame, et rahvamuusika kui meie muusikaline emakeel säiliks, oleks vaja kõigepealt muidugi inimestele

- õpetada vastavaid laule, et intonatsioonid rahva kollektiivsest mälestusest ei kaoks, st luua vastav sotsiokultuuriline miljöö;
oleks oluline, et inimesed hakkaksid neid laule siduma oma igapäevaeluga, et teatud situatsioonides kujuneks normiks end ka teatud laulude kaudu emotsionaalselt väljendada.

Alates lasteaiast ja edasi kooli muusikatundides peaks laps saama kaasa kogu selle laulurepertuaari, mida ta elu jooksul vajada võiks, olgu siis tegemist jõulude, pulmade, sünni või surmaga. Seega: rahvalaulu (üldse rahvamuusikat) tuleks õpetada mitte ainult kui muusikat, laulu, vaid kui teatud elufilosoofiat ja maailmapilti, kui võimalikku maailmas olemise viisi.

Analüüside põhjal võib öelda, et neid õpilasi, kes tegelevad aktiivse muusitseerimisega, iseloomustavad järgmised näitajad isiksuse arengus:

- 1) neil on nende endi hinnangul palju tahtejõudu alustatud alati lõpule viia;
- 2) õpitakse tunnetushuvist ning seepärast, et õpetamine valmistab lihtsalt rõõmu;
- 3) õppimisel püütakse loetavast luua endale tervikpilti, mitte ei jääda üksikute faktide teadmiste tasandile;
- 4) harrastatakse loovaid ja kunstilisi tegevusi;
- 5) tuntakse huvi kirjanduse, kunsti jms vastu ning mitte argielu ja olmelise vastu;
- 6) palju suhetatakse end teiste inimestega (teiste kaudu tunneb ka iseend paremini);
- 7) õppimist koolis pole kunagi raskena tajuda;
- 8) ajalugu tajutakse ja mõistetakse kui aegade sidet, mitte üksnes kui mineviku ja nn surnud aega.

On teada tõde, et mida nooremas eas inimesel teatud harjumusi kujundama hakatakse, seda kindlamalt need omaseks saavad. Muusika suhtes oleks seda eriti oluline silmas pidada. Peale selle kiirendab aktiivne muusikaga tegelemine sotsiaalse arengu ka isiksuse kognitiivse sfääri arengut.

Muusikal on lapse üldise vaimse arengu seisukohalt täita väga oluline funktsioon. Oletuseks annavad alust Maie Vikati 1989-1992. aastal Eesti eri paikadest pärit lapsega tehtud katsed, mis tõestasid, et rahvamuusika ja rahvalaulu õppimine

- 1) peaaegu kahekordistas iseseisva laulmisvõimega laste arvu;
- 2) tõstis oluliselt mälu arengutaset;
- 3) avardas sõnavara ja erinevate häälevarjundite kasutamisoskust;
- 4) emotsionaalset väljenduslikkust;
- 5) improvisatsioonivõimet.

2. Inimene – regilaul – aeg

Regilaulu erilist suhet ajaga kasutame töös lastega. Eesmärk on õpetada lastele läbi elava kunsti, sõna ja muusikaga tegelemise heatahtlikku suhtumist üksteisesse, oskust kuulata ja näha teist last.

Folkloor annab suurepärased võimalused:

- 1) sotsiaalseks suhtlemiseks;
 - 2) kaasamise tegevusse
- kus pole pealtvaatajaid;
 - kus kõik on võrdsed osalejad.

Toetumine muusikaõpetuse algastmes eelkõige rahvamuusikale õigustab küll ning see on põhjendatav kultuurilooliselt ja arengupsühholoogiliselt.

3. Folkloori osa lapse arengus

Me kõik tunneme rõõmu laste laulmisest ja mängust, milles erakordse siirusega avaldub nende eneseteostumine. Sama siirast rõõmu valmistab see tegevus ka lastele endile, kes tunnevad end lauldes-mängides paremini kui milleski muus võrdväärsema kõigi teistega. Sedakaudu laps õpib, areneb ja elab sisse ümbritsevasse keskkonda, täiskasvanute maailma. Hea on, kui lapse arengu algpunktis kujuneb folkloor, keskkond, kust ta pärit on.

Varasematel aegadel olidki just laulud-mängud oma loomingulise iseloomu ja emotsionaalsuse tõttu laste kasvatamise ja arendamise põhiliseks vahendiks. Tähtsusetu ei ole seegi, et juba üsna varases eas puutus laps kokku lauludes, mängudes, juttudes, vanasõnades, aga ka kommetes, tavades ja igapäevastes käitumisnormides väljenduva esivanemate traditsioonilise maailmavaatega. Siit ammutati hingelist tasakaalu ja sisemist kindlustunnet.

Nii uurimused kui praktiline kogemus kinnitavad, et lauluviisi tajumise piirid on lastel küll mõningal määral erinevad, kuid kergemini tajutav on neile muusikaline motiiv seoses hüüdeintonatsiooni, äiutus- ja hüpitusmotiividega ning loodushäälitsustega, mis lapsi kõikjal ümbritsevad.

Et niisugused motiivid paljuski ühtivad rahvamuusika intonatsioonidega või pärinevad otseselt neist, siis soodustavad need ka muusikalise emakeele mõistmist ja on aluseks muusika rahvusliku omapära tunnetamisele.

Riho Päts on öelnud: „*Kaasaegne psühholoogia väidab, et kõik, mida inimene teab, on talletatud mudelitena tema ajukoores. Mudelid moodustavad reaalses elus kuulnud ja teadlikult talletatud motiivikestest. Et anda laste muusikalistele oskustele kindel alus ja seda süstemaatiliselt edasi arendada, peame lähtuma lihtsamast, lapsele olustiku kaudu tuttavast muusikalisest materjalist, mis hõlpsasti modelleerub lapse teadvuses ja kinnistub selle kordumiste kaudu. Sellele lisanduvad järkjärgult eakohased uuel materjalil põhinevad vastsed mudelid. Selliste mudelite ja nende seoste süstemaatiliselt rikastuv struktuur moodustabki kindla põhja muusikalisele mõtlemisele ja rahvalaulu tunnetamisele.*“

Tõsi, rahvalaul oma lihtsa loomupärase meloodilise joonega, milles sageli domineerib laskuv väike terts mitmesugustes variatsioonides, on lapse loomuliku tajumisfaasi kuuluv esmane mudel. Selliste jõukohaste meloodiliste mudelite omandamine loob lapsele laulmisel kindlustunde.

Laps tunnetab ümbritsevat maailma vormide, värvide ja helide kaudu, st kujundlikult. Laps on ootel ja avatud soodsale muusikalisele õhkkonnale koolis. Tema hoiaku muusika suhtes kujundavad tunded, mis tal muusikaga seoses tekivad. Tunnete kaudu aga antakse muusikas edasi informatsiooni. Muusika on võimas informatsioonivahetuse vahend nii emotsiooni saamiseks kui selle väljendamiseks. Siit johtuvalt on oluline, millist sõnumit lapsele muusika kaudu edasi antakse. Et laste ühistegevuse aluseks nii eelkooli- kui nooremas koolieas on ühtne rütmiline tunnetus, võimaldavad rahvalaulud, liisutused ja lühiriimid juhtida lapsi muusika algelementide - metrorütmika ja intuiitiivse tunnetamise juurde. Samas on nad ka aluseks rahvusliku alateadvustunde kujunemisele. Nende kasutegur laste arengus on kaheldamatu, olles lähtevahendiks laste rütmitunde ja muusikalise kuulmise arendamisel, diktsiooni, selge kõne ja väljenduslikkuse kujunemisel ning oma hääleaparaadi tunnestsuprotsessi erinevate häälevarjundite kasutamisel. Laps on eriti vastuvõtlik rahvalaulu lihtsa, monotoonse, aga samas sugestiivse viisi, rütmi aj sõna suhtes. Rahvalaulust kujuneb tänapäeva laste isiksuse kujundamise algpunkt.

4. Rahvalaulu õpetamine

Mistahes aine õpetamise puhul kerkib probleem vahendi ja eesmärgi vahekorra. Ikka ja alati jäävad õpetajale lahendada küsimused *miks? kuidas? kellel? Kida? ...*

Üheltpoolt on muusika vahend isiksuse kujunemisele tasakaalukaks, eetiliseks, empaatiavõimega inimeseks, kes õpiprotsessis väljaarendatud meelte kaudu on võimeline vastu võtma esteetilisi elamusi ning moraalseid otsustusi, mille kaudu on võimeline vastu võtma esteetilisi elamusi ning moraalseid otsustusi.

Teiselt poolt on muusika kui eesmärk: kunst, teooria, ajalugu, mille kaudu avaneb tohutu informatsioonihulk, võimalus asetuda rahvusvahelisse kultuuriruumi. Viimase kaudu saab selgemini tunnetada oma rahvuskultuurilist identiteeti.

Eesti muusikat õpetatakse ainult Eestis. Meil on kohustus luua sellest omaenda nägemus – see on meie kultuuri, rahva ja riigi eksisteerimise küsimus, et me ei võtaks valimatult ega automaatselt üle teiste suurte autoriteetsete kultuuride kontseptsioone ega kaotaks rahvuslikku omapära. Väikerahva omapäraks on paljude muude näitajate hulgas tema hea, universaalne haridus ja samas suutlikkus kasutada emakeelt, ka muusikalist emakeelt. Kui laulab kool, siis laulab ka rahvas.

Traditsioonilise rahvalaulu järkjärguline taandumine kultuurisituatsioonis on ajalooliselt paratamatu. Seda väites peame silmas rahvalaulu kunagist tarbefunktsiooni, millega pole veel öeldud, et hääbuks sellega koos rahvalaulu esteetiline väärtus. Viimase tundmaõppimine ja taaselustamine on ilmselt niisama võimalik ja viljakas kui teistegi rahvakunstiliikide edasielamine nüüdiskultuuris.

Rahvalaulu traditsiooniline suust suhu õppimine on tänapäeval peaaegu kadunud. Järjekestvuse alalhoiuks on tarvis leida rahvalaulu loomingulise kasutamise uusi vorme.

Rahvalaulu tundmine, teadmised ja kontaktid on kooliti ja õpilasiti kuigivõrd erinevad.

5. Õppeaine kultuuriloolised põhjendused

- 1) võimaldab inimesel end tunnetada oma kultuurikoosluse liikmena, omada nn juurtetunnet ning end oma rahvakultuuriga identifitseerida.
- 2) võimaldab kultuurikooslusel tunnetada end iseendana, terviklikuna.
- 3) ei lase hävida eestlaste maailmas unikaalsel muusikalisel emakeelel ning säilib meie intonatsioonid rahva kollektiivses mälus.

6. Õppeaine arengusühholoogilised põhjendused

- 1) juurtetunde omamine, nn väline terviklikkus loob eeldused ka isiksuse sisemise terviklikkuse, integreerituse arenguks;
- 2) kiirendab verbaalse emakeele omandamise ja lugemisoskuse arengut;

- 3) loob pinnase huvi tekkeks teiste rahvaste muusika vastu;
- 4) õpetab lastele maailmas emotsionaalse suhtumise keelt, tutvustab eestluse maailmavaadet ja elustiili.

7. Miks peavad õpilased kultuurilugu õppima? KULTUURILOOÕPETUSE EESMÄRGID

Üht või teist õppeainet kavandades tõusetub eelkõige küsimus - miks antud õppeainet üldse õpetada?

Kultuurilooõpetuse vajadust võiks põhjendada järgmiselt:

- 1) kultuurilugu soodustab identiteedi kujunemist;
- 2) kultuurilugu jutustab, kes me oleme, kust tuleme, mida väärtustame;
- 3) teadmine kodukoha ajaloost aitab tunda end osana rahvusest, inimkonnast;
- 4) aitab mõista tundeid ja püüdlusi, mis omakorda aitavad mõista ja väärtustada erinevate rahvaste kultuuri ja ajalugu (tolerantsus).

Kultuurilugu aitab aru saada minevikus toimunud ja selgitada olevikku.

- Kultuuriloo õppimise tulemusel mõistavad õpilased paremini tänapäeva ühiskonna kujunemist.
- Kultuuriloo tundmine aitab mõista muutusi aja teljel. Mineviku tundmine on tänapäeva mõistmise alus ja eeldus, sellel põhinevad ka tulevikusuundumuste aimamise võimalikkus ja võimalused.
- Kultuurilugu aitab näha võimalikke ohtusid, kuid avab ka perspektiive ja motiveerib tegevust.
- Kultuurilugu elab meis ja meie elame ajaloos.

8. ÕPPESISU

Teema: rahvakalendri tähtpäevad

Eesmärgid ja ülesanded

- 1) õpetaja südameasjaks on organiseerida laste elu nii, et see mööduks sisukalt, uute rõõmsate elamuste ootel;
- 2) kogemused, muljed ja suhtumised, mille laps saab kaasa lastekollektiivis, kujundavad tema tundemaailma;
- 3) oluline osa selles protsessis on tutvumine esivanemate vaimuvaraga;
- 4) on eriti tähtis, et lapsel oleks juba maast madalast võimalus avastada end lauldes, mängides ja pärimustest, mis aitavad tal hiljem vastata küsimusele: „*Kes ma olen?*“

Märkus: Kultuurilootunnid, milles käsitletakse eesti rahvakalendri tähtsamaid ja olulisemaid tähtpäevi, mööduvad dramatiseeritult, kasutades mitmekesist mängulis-muusikalis-lavastuslikku tegevust.

Põhitegevuse moodustavad:

- 1) laulud, tantsud, mängud ja pillilood (kasutatakse Orff-pille: plaat- ja rütmipillid, plokkflööt);
- 2) olulist loominguulist tähtsust ja väärtust omavad tunni tegevuse käigus loodud (koostöötulemusena) laulud ja pillilood;
- 3) erilise tähtsuse omavad mõistete ja sõnade (sh murdesõnade) tähenduse selgitamine.

Sügisene aeg

- Mihkclipäev (29. september)
 - „Teele, teele, kurekesed“ eesti rahvaviis, sõnad Fr. Kuhlbars
 - „Sügis aias“ eesti rahvaviisi järgi M. Terri
 - „Ringtants“ eesti rahvatants, sdn A. Roomere
 - „Tiiu-talutütreke“ eesti rahvaviis

Hingedaeg

- Mardipäev (10. november)
„Mardilaul“ eesti rahvalaul
„Mardilaul“ eesti tantsuviisi järgi R. Päts
- Kadripäev (25. november)
„Kadrilaul“ eesti rahvalaul
„Targa rehealune“ muusika sdn E. Aarne
„Ketramas“ eesti rahvaviis, sõnad J. Tamm
„Kaera-Jaan“ eesti rahvatantsu järgi sdn A. Roomere

Jõuluootus, jõulud

- „Lapsed, tupp“ lastelaul, sõnad E. Wöhrman
- „Aadamal oli seitse poega“ mängulaul

Talve keskpaik

- Tõnisepäev
„Saja, saja“ eesti rahvalaul

Kevadootus

- Vastlapäev
„Vastlad“ lastelaul, sõnad J. Hurt
„Kalamies“ eesti rahvatants, sdn A. Roomere

Kevadine aeg

- Lihavõtted
„Kuidas tuleb kevad“ lastelaul
- Jüripäev
„Kevadpidu“ eesti rahvaviisi järgi M. Terri
„Karjapoiss“ eesti rahvaviis, sõnad J. Hurt
„Talurahvamäng“ eesti mängulaul
„Lapsed ja karjane“

Suvine aeg

- Jaanipäev
„Jaan läheb jaanitulele“ eesti rahvalaul

8. Kultuurilugu ergutab mõtlemist ja suhtlemist

ÕPITULMUS

Kultuuriloo teadmised aitavad olukordadele ja probleemidele loovalt ja eelarvamusteta läheneda. Arenevad õpilaste oskused sündmuste ja nähtuste hindamisel, otsustuste tegemisel. Mõtlemisoskused põimuvad kommunikatiivsete oskustega – lugemise, kuulamise, vaatlemise, kirjutamise, kõnelemisega. Kultuuriloo teadmine ja mõistmine on vajalik suhtlemisel ajakirjanduse, raadio, televisiooni, ilukirjanduse, kunsti ja muusikaga. Paljud kunsti- ja muusikateosed ei ole ilma kultuuriloo teadmisteta mõistetavadki.

Missugune on siis lahendus kultuurilooõpetuse seisukohalt?

Kultuurilooõpetusega taotletakse et õpilane õpiks tõlgendama ja hindama kultuurilooalast informatsiooni.

Minevik	___	Mineviku seletamine	___	Analüüs
Olevik	___	Eksisteerimise seletamine	___	Tõlgendamine
Tulevik	___	Toimetulek tulevikus	___	Eesmärgid, kultuuriloo pildid

Kultuuriloo teadvuse kujunemine eeldab kõigepealt teadmiste olemasolu. Seejuures peame tõdema, et kultuuriloo teadmised ei pärine üksnes koolist. Väga olulist osa etendavad kooliväliste allikate (nt massimeedia) vahendusel ammutatud teadmised, aga samuti vanemate, vanavanemate poolt läbielutu, perekonna kultuurihuvide. Teadmiste allikad võivad olla samad, aga iga inimene kujutleb ja tõlgendab ühte või teist sündmust, nähtust erinevalt. Sellest tulenevad ka erinevad hoiakud.

9. HINDAMINE

Lapse arengu hindamise põhimõtted

Õpetaja jälgib kavakindlalt lapse kehalist, vaimset ja sotsiaalset, sealhulgas esteetilist arengut.

Kehalise arengu hindamisel vaadeldakse lapse üld- ja peenmotoorikat (koordinatsiooni, kõndi, rütmi, täpsust, näo- ja sõrmelihaste kontrolli oskust).

Vaimse arengu hindamisel vaadeldakse psüühiliste protsesside ja kujutluste ning õppimise arengut. Siia kuulub ka kõne kasutamine ja mõistmise hindamine.

Sotsiaalse arengu hindamisel vaadeldakse lapse tegutsemist ja suhtlemist teiste laste ja täiskasvanutega, lapse tegevuste arengut, iseseisvust ja toimetulekuoskusi. Ka emotsioonide kontrolli ja väljendamise oskust. Vaadeldakse ka lapse esteetilist arengut.

Lapse arengu hindamisel kasutatakse vaatlusmeetodit, ka kaudsed meetodid (intervjuud, laste tööde analüüs).

Tunnustatakse toimetulekut, arenemist (edasiminekut) m positiivseid hoiakuid ja huvi. Lapse arengut kirjeldatakse lapsest endast lähtuvalt, väärtustades saavutatut.

Sõnalise hinnangu andmisel on orientiiriks lapse arengu eeldatavad tulemused. Need esitatakse kehalise, vaimse ja sotsiaalse arengu näitajatena. Jaotus on tinglik, sest üht ja sama näitajat on võimalik vaadelda eri aspektidest.

Lapse arengu eeldatavaid tulemusi ei käsitata kõigile kohustuslikena, need on teatud üldtunnustatud tähised, mis aitavad kavandada lapse arenguks vajalikke tegevusi.

Lapse arengu eeldatavad tulemused:

Kehaline areng

- valitseb oma liigutusi ja liikumist erinevates mängudes ja tegevustes;
- kontrollib on kehaasendit (rühti) istumisel, seismisel, kõndimisel, tantsides;
- hoiab rütmi laulmisel ja liikumisel, kooskõlastab oma liikumisi-liikumisi kaaslaste omadega;
- kohandab oma liikumiste-liigutuste rütmi etteantud rütmiga (muusika saatel);
- oskab käsitseda mänguvahendeid (plaat- ja rütmipillid, plokkflööt);
- käsitseb õigesti kirjutus- ja töövahendeid (pliiats, pillide nuiad, pulgad jms).

Vaimne areng

- kuulab ja paneb tähele, suudab jälgida ja meeles pidada õpetaja seletusi;
- vaatleb ja võrdleb, eristab olulist ebaolulisest;
- hääldab kõiki häälikuid õigesti, kõne on selge ja arusaadav;
- jutustab eri olukordadest piisavalt täpselt;
- oskab edasi anda oma mõtteid, arutleb;
- oskab sobivate sõnadega selgelt väljendada oma mõtteid, tundeid, valdab aktiivselt mitmekesisist sõnavara, küsib tundmatu sõna tähendust.

Sotsiaalne areng

- kontrollib oma emotsioone;
- tajub ja mõistab teiste arvamusi;
- säilitab positiivsed suhted eakaaslastega, soovib ja julgeb suhelda õpetajaga;
- võrdlen end eakaaslastega, oma toiminguid ja nende tulemusi eakaaslaste omadega;
- seab endale eesmärged, tegutseb sihipäraselt, püüab viia oma tegevused lõpuni;
- on eakohastes tegevustes algatusvõimeline ja iseseisev.